

Стаття надійшла до редакції 13.03.2015

УДК 159.9.072

Борисова А.О. ,
Харків, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У КРАЇНІ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Обрання майбутньої професії є одним із найважливіших життєвих виборів особистості. Успішна реалізація цього вибору, його втілення у дійсність, зокрема, через отримання професійної освіти, є базовою детермінантою життєвого благополуччя людини. Виходячи з цього, важливим завданням психологічної служби навчального закладу є створення для студентів психолого-педагогічних умов для повноцінного оволодіння майбутньою професією не тільки за рахунок отримання відповідних знань та компетенцій, але й через сприяння їх гармонійному особистісному, інтелектуальному та соціальному розвитку. Найбільш вразливою верствою студентства, з точки зору можливих психічних та фізичних розладів внаслідок несприятливого збігу зовнішніх та внутрішніх факторів навчального процесу, є студенти, які приїждять в Україну для отримання вищої освіти з інших країн. Отже, актуальною проблемою сучасної психології є розробка засад психолого-педагогічного супроводу процесу міжкультурної адаптації іноземних студентів у країні навчання.

Аналіз останніх наукових публікацій.

Соціально-психологічне при звичаювання мігрантів до соціокультурних умов у країні перебування є одним зі змістових різновидів соціально-психологічної адаптації як пристосування особистості до нового (зміненого) соціального середовища. При позначенні цього процесу у сполученні з поняттям «адаптація» використовують різні прикметники: «етнонаціональна», «міжкультурна», «етнокультурна», «соціокультурна». Кожне з отриманих у результаті словосполучень має свою специфіку, яка відповідає тому чи іншому контексту використання, але для характеристики соціально-психологічного пристосування іноземних студентів найбільш адекватним є термін «міжкультурна адаптація», оскільки, як зазначила Т. Стефаненко, саме культуру частіше всього визнають основним фактором, який полягає в основі етнічних розбіжностей психіки людей [1].

Отже, первинним життєвим завданням молодшої людини, яка приїхала в іншу країну для отримання вищої освіти, є міжкультурна адаптація –

«складний процес, в разі успішного завершення якого людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи його традиції як свої власні та діючи у відповідності до них» [3, с. 326]. Навіть за сприятливих умов необхідність переїзду у нову країну на досить тривалий час для отримання вищої освіти є досить складною життєвою ситуацією для студентів-іноземців. Зокрема, кожен з них на перших етапах свого перебування у новій країні зазнає «культурного шоку», який є симптомокомплексом негативних переживань: підвищеної напруги, втрати, відстороненості та відчуженості, знедоленості, тривоги, образи та обурення, безпорадності, соціальної неадекватності та ін. [4]. Несприятливий перебіг культурного шоку спричиняє деструктивні зміни в етнопсихологічному статусі студентів-іноземців, внаслідок чого найпоширенішими побічними ефектами процесу міжкультурної адаптації, окрім нервово-психічних проблем, є спотворення етнічної ідентичності [2] та зниження етнічної толерантності [1].

Визнання проблем та загроз, що приховує у собі некерований процес пристосування студентів-іноземців до умов навчання у вишій новій для себе країні зумовлює актуальність проблеми визначення змісту, форм та методів психологічної та педагогічної підтримки освітніх мігрантів у навчальних закладах України.

Мета даного дослідження – розробка програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою психологічного супроводу процесу міжкультурної адаптації є створення зовнішніх та внутрішніх умов успішного професійного навчання та особистісного зростання, продуктивної взаємодії з оточуючими, активної участі у соціальному житті, ефективної самореалізації та загального повноцінного психічного та фізичного функціонування студентів-іноземців під час перебування у країні навчання. *Зміст програми* супроводу реалізується у двох основних напрямках: психологічний моніторинг та психолого-педагогічні інтервенції.

Психологічний моніторинг – система періодичного контролю показників міжкультурної адаптації та її можливих негативних ефектів, оцінка рівня розвитку психічних особливостей студентів-іноземців, які мають бути особистісними ресурсами пристосування до нових соціокультурних обставин, та умов досягнення навчальних та супутніх життєвих завдань.

Концептуальною основою створення програми психологічного моніторингу є такі вихідні *положення*:

- міжкультурна адаптація – виявляється у соціальному та

психологічному пристосуванні людей до нової культури, освоєнні національних традицій, способу життя, поведінки (методики психологічного моніторингу процесу міжкультурної адаптації наведено у табл. 1);

- необхідність переїзду у нову країну на досить тривалий час є досить складною життєвою ситуацією для студентів-іноземців, успішність проходження процесу міжкультурної адаптації потребує від студентів актуалізації особистісних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій. В основі структури цих ресурсів полягають універсальні психічні властивості: життєстійкість, толерантність до невизначеності, здатність до конструктивного копінгю. Другою складовою є особистісні якості, що входять до структури етнопсихологічного статусу людини: нормальна (збалансована, позитивна) етнічна ідентичність та етнічна толерантність (методики психологічного моніторингу особистісних ресурсів міжкультурної адаптації наведено у табл. 1);

- найбільш важливою психологічною категорією для розуміння сутності змін, що відбуваються у психіці студента-іноземця під час перебування в країні навчання, є категорія «картина світу», яка визначається як цілісна багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, про себе і своє життя. Особливості змісту картини світу студента іноземця можуть виступати суттєвою детермінантною його міжкультурної адаптації у країні навчання, а звідти – успішності опанування професією, особистісного становлення та психічного благополуччя в цілому.

Таблиця 1

Методики психологічного моніторингу міжкультурної адаптації та її особистісних ресурсів

Діагностований аспект	Методика діагностики
Рівень та тип адаптації мігрантів до нового соціокультурного середовища	Опитувальник адаптації до нового соціокультурного середовища (Л. Янковський)
Переживання психологічного комфорту (суб'єктивний показник)	Методика оцінки якості життя (Р. Еліот)

адаптованості)	
Універсальні ресурси подолання складних життєвих ситуацій	Коротка версія тесту життєстійкості (М. Кузнецов та ін.)
	Опитувальник копінг-стратегій (К. Кравер та ін.)
	Опитувальник толерантності до невизначеності (С. Баднер)
Етноспецифічні ресурси адаптації	Методика вимірювання вираженості етнічної ідентичності (Дж. Фінні)

Методики психологічного моніторингу картини світу:

- Метод діагностики міжособистісних ставлень Л. Собчик (діагностовані змістові аспекти картини світу – образ Я, образ інших);
- Особистісний диференціал (аспекти – образ Я, образ інших);
- Методика «Атрибутивні характеристики» (аспекти – образ Я, образ інших);
- Тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтєва (аспект – уявлення про життя);
- Опитувальник соціальних аксіом SAS-60 М. Бонда та К. Леунга (аспекти – образ інших, уявлення про оточуючий світ, уявлення про життя);
- Шкала базисних переконань Р. Янофф-Бульман (аспекти – образ Я, образ інших, уявлення про оточуючий світ).

Психолого-педагогічні інтервенції – цілеспрямований вплив на розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації; попередження та корекція негативних ефектів переживання культурного шоку та інших проявів дезадаптації, формування особливостей картини світу, оптимальних щодо успішності міжкультурної адаптації.

Психолого-педагогічні інтервенції у залежності від їх спрямованості та психологічного змісту мають проводитися в аудиторній (спільна діяльність студентів та агента інтервенцій – психолога, куратора студентської групи, працівника підрозділу по роботі з іноземними громадянами в межах навчально-виховного процесу вишу), позааудиторній (спільна діяльність студентів та агентів інтервенцій у соціальному середовищі поза навчальним закладом) та індивідуальній (взаємодія

психолога зі студентом) формах. Систему психолого-педагогічних інтервенцій у програмі психологічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Психолого-педагогічні інтервенції щодо сприяння процесу міжкультурної адаптації іноземних студентів у країні навчання

Напрямок роботи	Форма роботи	Заплановані заходи	
Сприяння процесу міжкультурної адаптації	Аудиторна	Психологічний курс-факультатив «Психологія міжкультурної адаптації».	
		Перегляд відеоматеріалів, що сприяють знайомству з соціокультурними особливостями країни навчання та рідних країн інших студентів.	
		Психологічний тренінг міжкультурної комунікації.	
	Позааудиторна	Ознайомчі екскурсії (музеї, виставки, культурно-мистецькі заходи).	
		Заходи у системі виховної роботи вишу з залученням іноземних студентів та студентів-громадян України.	
		Індивідуальні психологічні консультації з проблем міжкультурної адаптації та інтеграції.	
	Організація самостійної роботи студентів	Виконання «домашніх завдань» за тематикою курсу «Психологія міжкультурної адаптації».	
		Робота з роздавальним матеріалом, реферування літератури за проблемами міжкультурної адаптації.	
		Підготовка індивідуальних та колективних проєктів з ознайомлення інших студентів та викладачів вишу з особливостями рідної культури.	
		Підготовка індивідуальних та колективних проєктів з метою ознайомлення інших студентів із соціокультурними особливостями країни навчання (України) та інших країн світу.	
	Розвиток універсальних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій	Аудиторна	Комплексний психологічний тренінг: - життєстійкості; - толерантності до невизначеності; - асертивності; - долаючої поведінки.
		Позааудиторна	Індивідуальні психологічні консультації з проблем протистояння складним життєвим обставинам.

	Організація самостійної роботи студентів	Ведення щоденника особистісного розвитку у напрямку зміцнення витривалості та здатності ефективного подолання деструктивного впливу складних життєвих обставин.
Розвиток етноспецифічних ресурсів міжкультурної адаптації	Аудиторна	Психологічний курс-факультатив «Психологія міжетнічної толерантності».
		Комплексний тренінг етнічної толерантності та позитивної етнічної ідентичності.
	Позааудиторна	Індивідуальні психологічні консультації.
	Організація самостійної роботи студентів	Ведення психологічного щоденника – фіксація та усвідомлення епізодів толерантного та інтолерантного поведіння (власного та оточуючих людей).
Виконання «домашніх завдань» на усвідомлення проблем етнічної ідентичності.		
Формування оптимальної картини світу	Аудиторна	Психологічний курс-факультатив «Картина світу як феномен індивідуальної свідомості».
		Комплексний психологічний тренінг за блоками: - автобіографічний; - смисложиттєвий; - рефлексивний; - соціальних ставлень.
	Позааудиторна	Індивідуальні психологічні консультації.
	Організація самостійної роботи студентів	Ведення психологічного щоденника на усвідомлення та оптимізацію змісту картини світу.
Виконання «домашніх завдань» на усвідомлення та оптимізацію змісту картини світу.		

Висновки. Міжкультурна адаптація іноземних студентів у країні навчання є складним процесом із можливими ускладненнями та негативними наслідками. Сприяння процесу пристосування іноземних студентів потребує реалізації системи психолого-педагогічних заходів моніторингу успішності міжкультурної адаптації та психолого-педагогічного сприяння розвитку особистісних адаптаційних ресурсів.

Предметами психологічного моніторингу є особливості перебігу міжкультурної адаптації (стратегії, що реалізуються, та показники успішності), універсальні особистісні ресурси подолання складних життєвих ситуацій (життєстійкість, толерантність до невизначеності, копінг), етноспецифічні ресурси міжкультурної адаптації (етнічна

толерантність та етнічна ідентичність), особливості картини світу як фундаментального світоглядного ресурсу міжкультурної адаптації. Зазначені соціально-психологічні феномени є предметами психолого-педагогічних інтервенцій

Перспективи подальших досліджень полягають в апробації та емпіричній верифікації запропонованої програми психолого-педагогічного супроводу.

Список літератури: 1. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология / Л.Г. Почебут. – СПб : Питер, 2012. – 336 с. 2. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности / Г.У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – 389 с. 3. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология / Т.Г. Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. 4. Oberg K. Cultural Shock : Adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical anthropology. – 1960. – № 7. – P. 177–182.

Bibilijgraphy (transliterated): 1. Pochebut L.H. Kross-kul'turnaya y etnycheskaya psykhologhiya / L.H. Pochebut. – SPb. : Pyter, 2012. – 336 s. 2. Soldatova H.U. Psykhologhiya mezhэтnycheskoy napryazhennosty / H.U. Soldatova. – M. : Smysl, 1998. – 389 s. 3. Stefanenko T.H. Etnopsykhologhiya / T.H. Stefanenko. – M. : Ynstytut psykholo-hyy RAN, «Akademycheskyy proekt», 1999. – 320 s. 4. Oberg K. Cultural Shock : Adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical anthropology. – 1960. – # 7. – P. 177–182.

Борисова А.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ В СТРАНЕ ОБУЧЕНИЯ

В статье представлены результаты теоретического исследования, направленного на построение программы психолого-педагогического сопровождения процесса межкультурной адаптации иностранных студентов в стране обучения. Обосновано, что сопровождение должно включать в себя мониторинг успешности адаптации и ее личностных ресурсов, а также систему психолого-педагогических интервенций. Описаны методики психологического мониторинга, формы и методы реализации интервенций.

Ключевые слова: межкультурная адаптация, студенты-иностранцы, психологический мониторинг, психологическое сопровождение, картина мира, личностные ресурсы.

Борисова А.О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД

МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У КРАЇНІ НАВЧАННЯ

У статті представлені результати теоретичного дослідження, спрямованого на побудову програми психолого-педагогічного супроводу процесу міжкультурної адаптації іноземних студентів у країні навчання. Обґрунтовано, що супровід має містити у собі моніторинг успішності адаптації та її особистісних ресурсів, а також систему психолого-педагогічних інтервенцій. Описано методики психологічного моніторингу, форми та методи реалізації інтервенцій.

Ключові слова: міжкультурна адаптація, студенти-іноземці, психологічний моніторинг, психологічний супровід, картина світу, особистісні ресурси.

Borysova A.O.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ACCOMPANIMENT OF CROSS-CULTURAL ADAPTATION OF STUDENTS-FOREIGNERS IN THE COUNTRY OF EDUCATING

The article deals with results of the theoretical research sent to the construction of the program of pedagogical and psychological accompaniment of process of cross-cultural adaptation of foreign students in the country of educating. It is reasonable, that accompaniment must consist of monitoring of success of adaptation and its personality resources, and system of psychological and pedagogical interventions. Methodologies of the psychological monitoring, forms and methods of realization of interventions are described.

Keywords: cross-cultural adaptation, students-foreigners, psychological monitoring, psychological accompaniment, world picture, personality resources.

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 378.147

Jarraf M., Garnyk L.

CONTEMPORARY CONCEPT OF MULTICULTURAL EDUCATION

Nowadays we are faced with numerous multicultural situations and issues where key roles are played by historical, cultural and religious heritage those influencing on such spheres of social life as public policy, diplomacy, intercultural communication and education. Main idea of multicultural education is to study world religions and cultures as part of human heritage and history to enrich intellectual and cultural potential of individuals. Thus we need to provide philo-